

Oud en jong tuinieren samen

Generatietuinen

Ons land vergrijst. Steeds meer ouderen worden gezond ouder. Die ouderen beschikken vaak over een schat aan levenservaring, wijsheid en deskundigheid. Die schat aanboren en ouderen daarbij het genoegen bezorgen om met kinderen te werken wordt 'intergenerationeel leren' genoemd. Een vruchtbare vorm daarvan is het samen tuinieren in een zogeheten generatietuin. Lees meer over generatietuinen en de ervaringen binnen een plaatselijk project.

Kees Both is pedagoog en actief binnen de netwerken 'Groene pedagogiek' en 'Springzaad, meer ruimte voor natuur en kinderen'

In de wijk Zielhorst, Amersfoort Noord, staat een seniorencomplex met de naam OverSeldert. Vlakbij die flat bevinden zich twee scholen en ook de ruimtes voor buitenschoolse opvang van twee verschillende organisaties. Bij het complex is een tuin aangelegd waarin de kinderen van de buitenschoolse opvangcentra in de buurt tuinieren onder leiding van twee senioren.

Als ik op een dag deze tuin wil bezoeken en niet weet hoe ik er kan komen, komt een meisje naar mij toe en vraagt: 'Wilt u naar de generatietuin?' Zij wijst me de weg en een kwartier na mijn aankomst arriveren de kinderen in de tuin, met tuingereedschap in de hand, samen met een pedagogisch medewerker van de buitenschoolse opvang en Ineke Jansen, bewoner van de flat en begeleider van de kinderen. Zij gaan deze dag bonen zaaien en sla oogsten.

Het idee 'generatietuin' heeft twee bronnen die erin samenkomen: de ontwikkeling van 'stadslandbouw' en het leren van elkaar door verschillende generaties, oftewel 'intergenerationeel leren'.

Stadslandbouw

Rond het thema 'voeding' is veel te doen. Mensen zijn vaker kritisch over wat zij eten en willen weten waar hun voedsel vandaan komt. Zo ontstaan banden tussen stadsbewoners en boeren en tuinders buiten de stad. Via voedselnetwerken en ecologische supermarkten vinden verse producten vanuit de regio hun weg naar de kritische consumenten in de stad. Maar steeds vaker worden de lijnen nog korter en wordt in de stad zelf voedsel geproduceerd: stadslandbouw. Dit gebeurt vaak in de vorm van coöperatieve tuinen op lang braakliggende grond. Het gaat daarbij om een internationale trend, waarin ook aandacht is voor gezonde voeding voor kinderen. Michelle Obama startte bijvoorbeeld in Amerika de beweging 'Let's move', met als doel obesitas bij Amerikaanse kinderen binnen één generatie uit te bannen. Speerpunten zijn daarbij 'meer bewegen' en 'gezond voedsel'. Om het goede voorbeeld te geven legde zij in de tuin van het Witte Huis een moestuin aan, waarin zij samen met kinderen tuiniert.

Verbinding

Kernbegrip van een generatietuin is 'verbinding'. Door samen te doen in het groen ontstaat verbinding tussen generaties – er wordt begrip voor elkaar ontwikkeld. Maar denk ook aan verbinding met een stukje

• Jenaplanschool De Bijenkorf

Door samen te doen in het groen ontstaat verbinding tussen generaties

aarde dat bewerkt wordt en dat groenten, fruit, kruiden en/of bloemen voortbrengt.

De generatietuin is zoals eerder genoemd een voorbeeld van wat samengevat wordt als 'inter-generationale praktijken'. Deze zijn erop gericht om mensen dicht bij elkaar te brengen in doelmatige, wederzijds voordelige activiteiten die een beter begrip en waardering tussen de generaties bevorderen' (Almeida Pinto, 2009). En wel buiten de directe kring van de (naaste) familie. Mensen worden gemiddeld steeds ouder en veranderingen in de samenleving gaan snel. Het aandeel van ouderen in de samenleving stijgt en er dreigt een brede kloof te ontstaan tussen hen en jonge generaties. In plaats van segregatie wordt daarom gezocht naar activiteiten en activiteitsgebieden die verbinden. Daarbij groeit het besef dat kinderen vaak fris tegen de dingen aankijken en dat senioren niet alleen maar 'achterhaalde' kennis en vaardigheden bezitten, maar dat er dingen zijn die het overdragen en koesteren waard zijn. Inclusief waarden die verschillende generaties gemeen hebben, zoals de zorg voor een leefbare aarde. Intergenerationele programma's kunnen veel opleveren (Environmental Protection Agency, z.j.). Voor *de buurt*, waarbij het onder andere kan bijdragen aan een sterker gemeenschapsgevoel, het gebruik van kennis en inzet van bewoners maximaliseert en uitwisseling op cultureel gebied bevordert. Voor *kinderen en jongeren*: sociale vaardigheden worden verbeterd en zij krijgen positieve rolmodellen waaraan ze zich kunnen optrekken. Voor *senioren*, die gewaardeerd worden als (nog steeds) productieve en nuttige leden van de samenleving, wat ook bijdraagt aan een betere gezondheid.

In de generatietuin gaat het primair om leren door doen, in levensechte situaties en is er ook sprake van wederkerigheid in de bijdrage van senioren en kinderen: samenwerken en van elkaar leren.

Ontwikkeling

Het idee voor de generatietuin in Amersfoort is ontstaan vanuit het brede schooloverleg in de wijk Zielhorst. In Amersfoort gaat het bij de ontwikkeling van brede scholen niet zozeer om het bijeenbrengen van diverse faciliteiten in één gebouw, maar om het vormen van netwerken op wijkniveau binnen de zogeheten Amersfoortse Brede Combinatiescholen (ABC-scholen). Partners uit onderwijs, kinderopvang en welzijnswerk werken daarbij samen. Binnen het overleg in Zielhorst kwam op een gegeven moment de generatietuin aan de orde, geïnspireerd door krantenberichten over de eerste generatietuin in ons land, in Den Haag. Een gevarieerde groep ging op excursie naar Den Haag en kwam enthousiast terug. Bovendien kon gebruikgemaakt worden van het *Handboek Generatietuin* dat het Ministerie van Economische Zaken ontwikkeld heeft (Verspeek,

• Jenaplanschool De Bijenkorf

In het teeltplan zijn snel- en langzaam groeiende gewassen opgenomen

2010). In Amersfoort werd besloten dat de generatietuin in eerste instantie binnen de buitenschoolse opvang een plek zou krijgen en in de toekomst door de betrokken scholen opgepakt wordt. Verder werd samengewerkt met de woningbouwvereniging, de eigenaar van de seniorenflat. Voor het realiseren van de tuin werd samenwerking gezocht met het Groenhorst College, een groene mbo-school in de regio. Studenten daarvan maakten als afstudeerproject drie voorstellen voor aanleg en beheer, waaruit er één werd gekozen. Het plan om ook jongeren van een jongerencentrum bij het tuinieren in de generatietuin te betrekken lukte niet, het werd te ingewikkeld om overleg te hebben met zoveel partners. Belangrijk is dat er geïnvesteerd wordt in de deskundigheid van de pedagogische medewerkers, die het totaalproces coördineren. Ze moeten wel iets weten over spitten, mesten en dergelijke om een goede partner van de betrokken senioren te zijn. In deze generatietuin had een pedagogisch medewerker van huis uit deze deskundigheid. Voor het werkplan (een jaarschema voor verdeling van werkzaamheden) werd het Centrum voor Natuur- en Milieueducatie van de gemeente Amersfoort ingeschakeld. Daaruit ontstond een zaai kalender voor 'stadsboeren', te downloaden via www.stadsboeren.org/zaai kalender. Zo'n jaarschema geeft structuur aan het werk. De tuin werd in augustus 2010 geopend.

Groeiende belangstelling

De vorm van werken binnen de generatietuin in Amersfoort is sindsdien gegroeid. Er wordt gewerkt in twee groepen van zes kinderen, in eerste instantie met kinderen die het heel graag willen, vier weken achtereen. Ook als je de tuin niet elke dag >>

ziet ontstaat er toch binding mee, je ziet veranderingen. In het teeltplan zijn snel- en langzaam groeiende gewassen opgenomen. Als het oogsttijd is worden er kookworkshops georganiseerd waarbij gewassen uit de tuin worden gebruikt. Eten geeft een zeer intieme relatie met de natuur, waarbij de samenhang van kweken, oogsten, bereiden en eten van voedsel beleefd kan worden. De seizoenen vormen daarbij een belangrijk kader. Tot het tuinieren hoort ook het leren omgaan met tegenslagen en teleurstellingen, bijvoorbeeld als het heel droog en warm weer wordt of als er veel slakken zijn.

Steeds meer kinderen krijgen via de school en de buitenschoolse opvang belangstelling, ze horen van elkaar over de tuin en leren van elkaar terwijl ze bezig zijn. Ook bij senioren die niet direct bij de tuin betrokken zijn groeit de belangstelling: zij kijken tenslotte uit op de tuin, die ook grenst aan het buitenterras voor de bewoners. Bewoners die nooit meer buitenkomen krijgen bezoek van kinderen, waarbij wat fruit en dergelijke wordt gebracht. Tegen de grote vakantie wordt op het buitenterras een feestelijke afsluiting van het tuinseizoen georganiseerd waarvoor alle bewoners uitgenodigd worden.

De scholen in de buurt geven er in hun onderwijsprogramma nog weinig aandacht aan, maar zijn wel bij het project betrokken. De betrokken kinderen van de buitenschoolse opvang zitten tenslotte ook op die scholen en brengen hun tuinervaringen ter sprake. De schoolleidingen volgen de ontwikkelingen rond de generatietuin. Inmiddels is besloten dat de betrokkenheid van de generatietuin bij de wijk en vice versa zal worden versterkt, mede met het oog op de nieuwe ontwikkelingen op sociaal gebied, waarin de wijk een belangrijke rol zal spelen.

De kinderen zijn verrast over het ontkiemen van het

Daarbij blijft het zeer gewenst dat de scholen ook in hun onderwijs aandacht gaan geven aan de generatietuin, bijvoorbeeld via een systeem van lessen op de Montessori-wijze, die de ervaringen van de kinderen verdiepen.

De begeleiders

Ik spreek tijdens mijn eerder genoemde bezoek aan de tuin in Amersfoort met de twee intensief betrokken senioren, Ineke Jansen (68 jaar) en Bep van den Brink (75). Zij hebben vanaf het begin dit project meegemaakt en zijn ook mee op excursie

De moestuin van Michelle Obama

Een aantal jaren geleden, nog voordat haar man kandidaat werd in de presidentverkiezingen in Amerika, voerde Michelle Obama een gesprek met een kinderarts. Deze vroeg haar 'wat eten jullie thuis?' Hij vertelde over gezinnen die elke maaltijd bij fastfoodketens kochten, en nauwelijks verse groente en fruit aten. Samen met bewegingsarmoede leidt dat tot overgewicht en obesitas bij zeer jonge kinderen, kinderen met diabetes type 2, enzovoort. Dit gesprek gaf haar aanleiding tot bezinning op de leefstijl in hun eigen gezin en tot drastische veranderingen daarin, met name wat de voeding betreft. Toen zij in het Witte Huis kwamen te wonen wilde zij zich inzetten voor een gezonde leefstijl van kinderen middels het programma 'Let's move'. Een van de eerste dingen daarbij was de aanleg van een moestuin bij het Witte Huis, waar zij met kinderen van een nabijgelegen school zou gaan tuinieren. Het moest een 'leertuin' worden en het leerproces van deze tuin is nu gedocumenteerd inclusief beginnersfouten en tegenslagen. Ook het werk van tuinen elders in Amerika en andere activiteiten rond voeding en beweging zijn beschreven en in beeld gebracht in een fors en rijk

geïllustreerd boek, waarvan in 2012 een Nederlandse vertaling verscheen. Een rijke bron, zeker voor generatietuinen. Het boek is gestructureerd rond de vier jaargetijden. Per seizoen zijn er uiterst praktische aanwijzingen en ideeën voor het aanleggen en beheren van je eigen tuin, een voorbeeldplan voor de tuin, een foto van de tuin en van de gewassen, met seizoensrecepten en een 'conclusie' aan het eind. Daarbij komen ook verhalen in woord en beeld aan bod over tuinen elders. Samenwerken in de tuin is ook werken aan een hechte gemeenschap. Groen en voeding verbindt: kinderen onderling, kinderen en volwassenen, kinderen en plaatsen, volwassenen onderling, buurten.

Het boek geeft wat betreft het hoe en wat van tuinieren en stadslandbouw niet veel nieuws, maar is beslist inspirerend om te lezen en te zien. Het enthousiasme spat er vanaf.

De moestuin van Michelle Obama: inspirerende groentetuinideeën, schooltuinprojecten en recepten uit het Witte Huis.

Uithoorn: Karakter Uitgevers, 2012
ISBN 978 90 452 0047 7, € 24,95

• Kees Both

zaad en volgen de ontwikkeling van de gewassen met aandacht

geweest naar Den Haag. Van huis uit hebben zij ervaringen met een moestuin en het inmaken van voedsel en ze zijn 'gek op kinderen'. De kinderen verzorgen onder hun supervisie het onderhoud van de tuin en leren wat onkruid is en wat niet. Ze zijn verrast over het ontkiemen van het zaad en volgen de ontwikkeling van de gewassen met aandacht. Er zijn nogal wat gewassen die de kinderen niet kennen, zoals spinazie. Gewassen die gekweekt worden in de tuin zijn radijs, sla, andijvie, rode bieten, suikermais, tomaten, broccoli en diverse keukenkruiden. Er is ook klein fruit: aardbeien en frambozen, met daarbij appel- en perenbomen. De kinderen maken kennis met voor hen minder bekende groenten en veel kinderen eten op de buitenschoolse opvang groenten waarvan ze thuis zeggen die niet te lusten. Het is de taak van Ineke de bewoners van de flat te informeren en uitleg te geven over het belang van de tuin. 'Veel mensen missen het tuintje dat ze eerst hadden.' De dames geven een aantal waarschuwingen en adviezen:

- pas op voor mensen (in hun geval medebewoners) die denken dat ze 'een handje helpen', bijvoorbeeld door in de volle zon planten te begieten
- idem voor medebewoners die denken dat het tuintje van de volwassen begeleiders is en ongevroegd 'oogsten'; ze geven daarbij aan dat de tuin van de kinderen is en niet van Ineke en Bep
- als je als senior dit gaat doen 'moet je er echt achterstaan en iets van weten'

Meer vormen mogelijk

In Amersfoort is gekozen voor een generatietuin bij een seniorenflat. Dat lijkt een goede keus te zijn, maar het is niet de enige mogelijkheid. Zo zijn er

Tuinieren en voeding: ontwikkelingsaspecten voor 4- tot 6-jarigen

1. Centraal idee: Het voedsel dat je eet komt van planten of dieren, die meestal worden gekweekt/gefokt in boerderijen of tuinen.
2. Planten – groente en fruit – beginnen als zaad, dat kiemt, groeit en zich ontwikkelt tot wortels, bladeren, bloemen, vruchten en zaden.
3. Groenten die te laat geoogst worden kunnen 'doorschieten' en gaan bloeien.
4. Van groenten eet je wortels, bladeren, bloemen (bloemkool) of zaden.
5. De planten hebben om te kunnen groeien water en voedsel (mest) nodig. Niet teveel en niet te weinig.
6. Planten die niet gezaaid of geplant zijn kunnen de planten die je wilt opkweken hinderen bij hun groei. Je noemt ze daarom 'onkruiden', die je weghaalt, 'wieden'.

ook generatietuinen die niet bij zo'n seniorenflat of een woon-zorgcentrum liggen, maar 'wijkmoestuin' zijn of bij een hogeschool liggen. Scholen kunnen in dit kader ook een verbond sluiten met een volkstuinvereniging, waar vaak senioren actief zijn die hun kunde en kennis willen delen met kinderen (de Vet, e.a., 2008; Both, 2010). Daarbij kan de moestuin zelfs op het eigen schoolterrein liggen. Nog verder denkend: intergenerationeel leren in een generatietuin is een krachtige vorm, maar niet de enige. Scholen zouden er wijs aan doen om te inventariseren welke ouderen in hun omgeving in staat en geschikt zijn om hun kennis en ervaring met kinderen te delen. Bijvoorbeeld op het terrein van natuurkennis, techniek, een brede ervaring in het buitenland, als verhalenverteller, textiele technieken, muziek, en noem maar op. 🌻

• Kees Both

In de generatietuin in Amersfoort begeleiden Ineke en Bep de kinderen

Literatuur

De literatuurlijst is beschikbaar via www.hjk-online.nl/hjk/downloads

Bronnen

- Almeida Pinto, T. (red.)(2009), *Gids voor het opstellen en implementeren van intergenerationele projecten*. Brussel: Europese Unie - Mates-project. Te downloaden van http://www.matesproject.eu/GUIDE_21_versions/Dutch.pdf
- Both, K. (2006a), Omgevingseducatie: toekomstperspectief met lange traditie. *Podium NME*, juni
- Both, K. (2006b), Leerprocessen in omgevingseducatie. *Podium NME*, oktober
- Duvall, J. & M. Zint (2007), A review of research on the effectiveness of environmental education in promoting intergenerational learning. *Journal of Environmental Education* 38 (4): 14-24 (N3054 – intergenerationeel leren, NME)
- Environmental Protection Agency (z.j.), *Benefits of intergenerational programs*. Te downloaden van <http://www.epa.gov/aging/ia/index.htm>
- Houtepen, J.C. M. (2005), Malburgen, een lerende buurt. Beraadsgroep Vorming. Te downloaden van <http://www.beraadsgroepvorming.nl/archief15.html>
- Mannion, G. & C. Adey (2011), Place-based education is an intergenerational practice. *Children, Youth and Environments* 21 (1): 35-58 (N3043 – omgevingseducatie; intergenerationeel leren)
- Mayer-Smith, J., e.a. (2007), Teaming children and elders to grow food and environmental consciousness. *Applied Environmental Education and Communication*, jrg. 6, p. 77-85
- Mayer-Smith, J., e.a. (2009), Cultivating and reflecting on intergenerational environmental education on the farm. *Canadian Journal of Environmental Education*, 14: 107 - 120
- Teefelen, K. van (2010), In de generatietuin zijn jong en oud gelijk. *Trouw*, 7 april
- Schreuder, L., e.a. (2010), *Pedagogisch kader kindercentra 4 – 13 jaar*. Amsterdam: Reed. Ook te downloaden van: http://www.stichtingbkk.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/PDF/Peka_4-13_jaar_def_pdf_270411.pdf
- Verspeek, C. (red.)(2010), *Handboek generatietuin: Handreiking bij het ontwikkelen van een generatietuin waar kinderen en ouderen samen tuinieren*. 's – Gravenhage: Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. Te downloaden van <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2011/07/22/handboek-tuinieren-in-generatietuin.html>